

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراستخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری
جستارهایی در پلاستیک/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.
	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا	رده‌بندی دیویی
	۳۴۷/۳۶۳	
	بلاها - - جنبه‌های جامعه‌شناختی.	موضوع
	رسانه‌ها و افکار عمومی.	موضوع
	مسائل اجتماعی - ایران - تهران.	موضوع
	مدیریت بحران - ایران - تهران.	موضوع
	بلاها - - آینده‌نگری.	موضوع
	۱۳۹۵ ج ۲ / ۵۵۳ HV	رده‌بندی کنگره

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

اخلاق اجتماعی و خلییات ایرانی

تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، بی‌اعتمادی سیاسی، و ظهور فاجعه پلاسکو

مجید فولادیان

استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

با این که فقط چند روز از حادثه پلاسکو گذشته است، با سیلی از تحلیل‌ها درباره علل وقوع این حادثه مواجه‌ایم. بسیاری از این تحلیل‌ها، به انتقام‌های سیاسی بدل شده است و بسته به این که تحلیل‌گر از کدام جناح باشد، دولت، شهرداری، یا بنیاد مستضعفان را به عنوان مقصر اصلی حادثه معرفی می‌کند. جامعه‌شناسان نیز اکثراً به تحلیل کنش ناظران صحنه آتش‌سوزی پرداخته‌اند و به چرایی تجمعات، سلفی‌گرفتن‌ها، و موانعی که مردم بر سر راه امدادگران قرار دادند، اشاره می‌کنند. در این جستار، به نقش یکی دیگر از کنش‌گران این حادثه خواهیم پرداخت: بیش از ۵۶۰ کسبه ساختمان پلاسکو. کنش‌های این گروه، سوالات مهمی را پیش روی ما قرار می‌دهد که

باید مورد مذاقه قرار گیرند.

چرا کسبه پلاسکو، علی‌رغم تذکرات چندباره مراجع قانونی در باب ناامنی ساختمان، حاضر بودند در یک محیط پرخطر کار کنند؟ چرا تنها حدود ۲۰ درصد از کسبه، دارای بیمه آتش‌سوزی بودند؟ چرا کسبه در مقابل هیچ کدام از تذکرات، عکس‌العملی نشان ندادند؟ چرا هیچ اقدامی برای ایمن‌سازی ساختمان محل کسب‌شان نکردند؟ چرا از کپسول‌های گاز پیک‌نیکی و وسایل خطرناک در محل کارشان استفاده می‌کردند؟ چرا به این همه ریسک توجه نمی‌کردند؟ پاسخ به این پرسش‌ها، نشان خواهد داد که کسبه پلاسکو، به نوعی در وقوع این حادثه سهیم هستند. اگر آن‌ها به عنوان شهروندانی مسئول در زندگی اجتماعی مشارکت می‌کردند، ممکن بود با واقعه‌ای تا این حد تلخ روبه‌رو نباشیم.

پاسخ به چرایی عدم توجه کسبه به مسائل فوق را نمی‌توان، تنها با اتکا به اموری چون عدم آگاهی، بی‌توجهی، و سهل‌انگاری تبیین کرد. چنین تبیین‌هایی، که فقط بر روی چند فرد متمرکز می‌شوند، ساده‌انگارانه‌اند و نمی‌توانند به عمق مسئله که ریشه در روان‌شناسی جمعی ایرانی‌ها دارد، نزدیک شوند.

کسبه پلاسکو همان‌گونه رفتار می‌کنند که سایر ساکنین سه هزار ساختمان ناامن دیگر در تهران. آن‌ها شبیه میلیون‌ها ایرانی دیگری هستند که کمر بند ایمنی خود را نمی‌بندند، با پراید به مسافرت می‌روند، و به جای استفاده از پل عابر، عرض خیابان را از لابه‌لای اتومبیل‌ها طی می‌کنند. وجه اشتراک همه این موارد از این قرار است: عدم فهم خطر به عنوان امری قریب.

برای ملموس شدن بحث به ذکر یک مثال مرتبط با حادثه اخیر اشاره می‌کنیم: پس از واقعه پلاسکو بر همگان آشکار شده است که در صورت وقوع زلزله در تهران، با توجه به سطح ایمنی ساختمان‌ها و

فقدان امکانات ضروری، با فاجعه‌ای وحشتناک روبه‌رو خواهیم شد، اما مردم آن‌قدر حادثه را از خود دور می‌بینند، که هر میزان اخطار در این باب، منجر به هیچ کنشی، چه فردی و چه جمعی، از سوی جامعه تهرانی نمی‌شود. بنابراین سوال اصلی که می‌تواند به نوعی به ریشه این موضوع بپردازد از این قرار است: چرا ایرانیان خطر را نزدیک نمی‌بینند؟ در ادامه، صرفاً اشاراتی به ریشه تاریخی و اجتماعی این ویژگی روانی-اجتماعی خواهیم کرد. بدیهی است که بحث مفصل در باب این ریشه‌ها در این جستار مقدور نیست.

۱. تقدیرگرایی که بنا به تعریف عبارت است از «درک فرد نسبت به عدم توانایی‌اش در کنترل آینده» (راجرز، ۱۹۶۶: ۲۷۳)، بدون شک یکی از خصایص روانی بنیادین ایرانیان است. این خصیصه که نتیجه زندگی در محیطی پرخطر است، مبین آن است که به هیچ کس و هیچ چیز - حتی به خود - نمی‌توان تکیه کرد. بنابراین قرار شکست‌ها و موفقیت‌ها، تنها سرنوشت است که مورد سرزنش قرار می‌گیرد یا اعتبار می‌یابد (ازکیا، ۱۳۷۰: ۵۴). ایرانیان به واسطه آموزه‌های درونی شده خود، به آینده مقدر (سرنوشت) باور دارند؛ آینده‌ای که خدا برای انسان، رقم زده است و امکان تغییر آن وجود ندارد. تلاش بی‌جهت در این دنیا، به معنای فراموش کردن آخرتی است که زندگی اصلی انسان در آن محقق خواهد شد. در میان مردم، تقدیرگرایی در عدم اهتمام در زمینه پیش‌گیری و بهبود بیماری یا دیگر مسائل حاد انسانی دیده می‌شود. نگاه معطوف به گذشته، نپذیرفتن تغییر، و محافظه‌کاری شدید از سوی ایرانیان، سبب شده است که آنان «سرکردن با سبک و ابزار کهنه شرقی» را بر هرگونه عنصر جدید و کارآمد ترجیح دهند. همچنین به دلیل ماهیت استبدادزده جامعه ایرانی و بی‌معنایی برنامه‌ریزی برای آینده، فرد ایرانی همیشه در فضایی مبهم به لحاظ روحی، پذیرای

«توکل، صبر و شکیبایی» است (گویینو، بی‌تا: ۱۵۰) و به این معنا، همیشه به نوعی تقدیرگرایی الهیاتی دچار است و بر این باور است که «آنچه مکتوب است» رخ می‌دهد و این تقدیر آدم‌هاست که آنها را به اوج یا حضيض می‌رساند.

اغلب سفرنامه‌نویسان به این تقدیرگرایی و تحویل همه رخدادها به خواست خدا اشاره کرده‌اند و آن را زمینه‌ساز نوعی روحیه رضا و تسلیم در برابر امور پیش‌آمده در فرهنگ ایرانی دانسته‌اند (گویینو، بی‌تا: ۱۵۱؛ ویشارد، ۱۳۶۳ به نقل از میرزایی و رحمانی، ۱۳۸۷). این تقدیرگرایی و روحیه فرهنگی تسلیم، رضا، و توکل منفعلانه ایرانی است که باعث می‌شود ایرانیان وضعیت فعلی خودشان را تداوم بخشند و دست به تغییر فضای کسب‌وکار نزنند. وقتی اندیشه تقدیرگرایی، بر کنش افراد حاکم می‌شود، فرد بی آن که تلاش کند تغییری اساسی و معطوف به آینده در زندگی خود پدید آورد، تنها به برآوردن خواسته‌های فردی آنی خویش می‌اندیشد و رفتارهای خودمدارانه پیشه می‌کند.

۲. در تاریخ ایران، چون مردم پیوسته در معرض تجاوز بوده‌اند، و نمی‌توانسته‌اند تصویر روشنی از آینده در ذهن خود بپرورانند... لذا افراد به سمت نان به نرخ روزخوری و خوش بودن در دم کشیده شده‌اند (بازرگان، ۱۳۵۷). همچنین قانون، در مقام چارچوبی که تصمیمات دولت به حدود آن محدود و (در نتیجه) قابل پیش‌بینی باشد، وجود نداشت. «قانون» در عمل عبارت بود از رأی دولت؛ رأیی که می‌توانست دم‌به‌دم تغییر کند (کاتوزیان، ۱۳۷۳). در این شرایط، چون نمی‌توان نسبت به آینده مطمئن بود، هر گونه طرحی که متضمن مطالعه و نتیجه‌گیری باشد، پیشاپیش مردود است. این جاست که یکی از نشانه‌های غنیمت‌شمردن دم، نزد فرد ایرانی مشاهده می‌شود: ترجیح منافع آنی به منافع آتی. این مسئله

در هر حوزه‌ای من جمله اقتصاد، صادق است. درست به همین دلیل است که با وجود حجم زیاد جنس در مغازه‌ها و کارگاه‌های پلاسکو و هزینه‌های گزاف اجاره و سرقتی، معدودی از کسبه دارای بیمه آتش‌سوزی و زلزله بودند.

۳. علاوه بر عوامل روان-اجتماعی تاریخی فوق، می‌توان به عوامل روانی-اجتماعی امروزی اشاره کرد که با توجه به شرایط فعلی کشور، احتمالاً در کنش‌های خودمدارانه کسبه نقش دارد. از جمله این عوامل، بی‌اعتمادی سیاسی، به ساخت حکومت است. با تقویت و یا تضعیف اعتماد سیاسی در جامعه، حکومت با تبعاتی تعیین‌کننده مواجه خواهد شد. وجود اعتماد سیاسی، موجب می‌شود که قوانین و مقررات مصوب دولت، آسان‌تر اجرا شوند، حمایت از نظام سیاسی با طیب خاطر انجام شود و مالیات و عوارض به موقع پرداخت شوند (ردادی، ۱۳۹۰: ۱۷۳؛ شایگان، ۱۳۸۷: ۱۷۴؛ اسدی، ۱۳۹۴: ۱۴۲). با توجه به داده‌های موجود، مردم ایران طی یک دهه گذشته، به‌طور معناداری به کنش‌گران سیاسی حکومت و همچنین نهادهای حکومتی مانند قوه قضائیه، مجلس، دولت، و شهرداری بی‌اعتماد شده‌اند. این بی‌اعتمادی، می‌تواند منجر به عدم پیوند ذهنی (شناختی) و عینی (کنشی) میان فرد و جامعه (نهادهای و ساختارهای اجتماعی نظیر خانواده، و مذهب) شود. این عدم پیوند، به نوبه خود، منجر به تعیین هر چه بیشتر یکی از شاخص‌های خودمداری، یعنی ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی، خواهد شد. خودمداری، گرایشی است به زندگی، در قلمروی رفع نیازهای شخصی فوری. قاضی مرادی (۱۳۸۰) معتقد است «آنی و فوری بودن این نیازها و منافع و مصالح، معرّف روزینه بودن آنهاست». به اعتقاد او «استغراق در

حوزه شخصی و خصوصی زندگی را می‌توان متناظر با استغراق در زندگی روزینه یا روزینه‌گی دانست». انسان خودمدار «در هر موقعیتی تمایزی خاص و ویژه برای خود می‌یابد تا او را نسبت به انجام هر آن چه رفع نیاز و تحقق منافع و مصالح خودمدارانه‌اش می‌طلبد، توجیه کند». در نتیجه کنش‌گر خودمدار سعی می‌کند، کوتاه‌ترین و پرسودترین راه را، فارغ از پسندیده یا ناپسند بودن آن و فارغ از منافع سودآور یا زیان‌بار بودن‌اش به لحاظ جمعی، برای تأمین منافع فردی خود برگزیند. لذا کسبه نیز به عنوان قسمتی از جامعه ایرانی، به جای این‌که با دریافت برگه‌های اخطار به دنبال حل مشکل جمعی قدم بردارند، با نادیده گرفتن آن و تداوم شرایط روزمره، خود را از شر هزینه و دردهای نظام اداری که به آن شدیداً بدبین هستند، خلاص می‌کنند. نظام اداری نیز از پس این اجماع منفی بر نمی‌آید و ناتوان از هر گونه اقدامی می‌ماند.

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۰) جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، تهران: اطلاعات.
- اسدی، عباس (۱۳۹۴) اعتماد سیاسی در جامعه چندرسانه‌ای، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، سال چهارم، شماره ۱۴.
- بازرگان، مهدی (عبدالله متقی) (۱۳۵۷) سازگاری ایرانی: فصل الحاقی روح ملت‌ها، تهران: یاد.
- شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳). پیمایش سنجش سرمایه اجتماعی کشور. تهران: شورای اجتماعی کشور.
- شورای اجتماعی کشور (۱۳۸۴). پیمایش سرمایه اجتماعی کشور. تهران: وزارت کشور.
- ردادی، محسن (۱۳۹۰) نظریه اعتماد سیاسی با تأکید بر گفتمان انقلاب اسلامی،

تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، بی‌اعتمادی سیاسی، و ظهور فاجعه پلاسکو | ۲۷۷

تهران: دانشگاه امام صادق.

شایگان، فریبا (۱۳۸۷) بررسی عوامل تاثیرگذار بر اعتماد سیاسی، دانش سیاسی، سال چهارم، شماره اول.

قاضی مرادی، حسن (۱۳۸۰) در پیرامون خودمداری ایرانیان، تهران، نشر اختران، چاپ دوم.

کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۷۳) اقتصاد سیاسی ایران: از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی، ترجمه محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی، تهران: مرکز. ویرایش دوم.

گوپینو، ک (بی تا) سه سال در ایران، ترجمه ذبیح الله منصوری، تهران: فرخی.

میرزایی، حسین و رحمانی، جبار (۱۳۸۷) فرهنگ و شخصیت ایرانیان در سفرنامه‌های خارجی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۳.

Rogers, E. (1966). *Modernization Among Peasants*. NY: Holt.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
دانشگاه شیراز